

Петрушина М. Д.
здобувач, завідувач лабораторією кафедри господарського права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: доцент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент, **Писаренко Надія Борисівна**

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Організація і здійснення адміністративного судочинства заснована на певних принципах, закріплених в Конституції України, Кодексі адміністративного судочинства України, міжнародних договорах та інших нормативно-правових актах.

Розкриттю сутності принципів адміністративного судочинства присвячено роботи таких вітчизняних учених-адміністративістів, як Ю. Битяк, Н. Писаренко, В. Сьоміна [1; 2; 3].

Незважаючи на існуючу значну кількість наукових праць, що стосуються розкриття окремих аспектів принципів адміністративного судочинства, представниками вітчизняної науки адміністративного права, не аналізувалися питання щодо визначення принципів адміністративного судочинства, обґрунтування їх реалізації при розгляді справ за зверненнями суб'єктів владних повноважень, необхідності їх класифікації за різними критеріями, співвідношення та їх відмінності від принципів адміністративного процесу.

Стаття 7 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) до принципів адміністративного судочинства відносить: верховенство права; законність; рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; гласність і відкритість адміністративного процесу; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду; обов'язковість судових рішень [4].

Вперше **принцип верховенства права** отримав офіційне закріплення у Конституції України. Відповідно до принципу верховенства права найголовнішим регулюючим фактором суспільних відносин, у тому числі і адміністративно-процесуальних, є право та втілені у чинному законодавстві його норми. Виключно право визначає належну поведінку учасників суспільних відносин, поза ним відносини, які виникають, не є правовими.

Отже, в адміністративному процесі панує право, яке відіграє визначальну роль у впорядкуванні стосунків між учасниками адміністративної справи. Право визначає засади функціонування українського суспільства та держави. Наприклад, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Зміст **принципу законності** полягає у неухильному дотриманні і виконанні органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, іншими суб'єктами правовідносин положень Конституції та законів України. Принцип законності виявляється у повній відповідності форм і методів діяльності суб'єктів правовідносин конституційним та законодавчим нормам.

Закріплений у Конституції України, цей принцип адміністративного судочинства отримав подальше відтворення у КАС України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» тощо.

На перший погляд, **принцип законності** видається тотожним принципу верховенства права. Однак слід мати на увазі, що ці два принципи уособлюють співвідношення загального і часткового; принцип законності є одним із проявів верховенства права. Принцип законності передбачає сувору відповідність адміністративного судочинства, поведінки суб'єктів владних повноважень положенням чинного законодавства. Натомість принцип верховенства права закріплює пріоритетність регулювання суспільних та державних відносин нормами права, відповідність змісту цих відносин загальнолюдським і юридичним принципам.

Рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом – це гарантована національним законодавством однакова можливість усім учасникам публічно-правового спору реалізовувати свої особисті процесуальні інтереси. Так, зміст цього принципу передбачений КАС України (статті 7, 10) і означає те, що до усіх учасників адміністративного процесу, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, однаково застосовується адміністративне процесуальне законодавство та здійснюється адміністративне судочинство.

Зауважимо, що рівність учасників адміністративного процесу аж ніяк не означає абсолютну подібність чи ідентичність їх процесуальних повноважень. Тому учасники адміністративної справи, у відповідності із чинним законодавством залишаючись рівними перед законом і судом, у той же час наділяються відмінними суб'єктивними процесуальними правами і юридичними обов'язками.

Змагальність сторін в адміністративному процесі означає однакову можливість у сторін, користуючись наданими адміністративними процесуальними повноваженнями, доводити свою правоту, у межах адміністративного процесуального законодавства, обґрунтовувати факти, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог та заперечень. Обґрунтування позиції сторін здійснюється за допомогою доказів, які ці особи вправі подавати на розгляд адміністративного суду. Крім того, сторони вправі здійснювати інші процесуальні дії, спрямовані на доведення до відома суду фактичних, дійсних обставин справи.

Таким чином, змагальність означає однакову можливість у сторін адміністративної справи надавати достовірні, належні і допустимі докази, на підставі яких суд може встановити істину у справі та ухвалити обґрунтоване, об'єктивне, законне рішення, вирішивши таким чином спір по суті.

Крім вищезазначеного принципу ст. 11 КАС України регламентує диспозитивність в адміністративному процесі, яка означає можливість у його учасників – сторін, третіх осіб, їх процесуальних представників, органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, вільно розпоряджатись своїми правами щодо предмету спору.

Наприклад, позивач має право змінити підставу або предмет адміністративного позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від адміністративного позову в будь-який час до закінчення судового розгляду у суді першої інстанції. Позивач також вправі відмовитися

від адміністративного позову й у суді апеляційної чи касаційної інстанції до закінчення, відповідно, апеляційного чи касаційного розгляду.

Офіційне з'ясування всіх обставин у справі, як визнається у сучасній юридичній літературі, є принципом адміністративного процесу, протилежним змагальності і притаманним виключно цьому виду процесу. У відповідності із принципом офіційності, суд має дослідити за власною ініціативою важливі для прийняття рішення фактичні обставини правового спору, врахувати їх під час провадження та встановити їх правдивість. Тобто, поряд із доказовою діяльністю сторін, суд власноруч, за власною ініціативою здійснює певні заходи щодо доказування у справі. Зміст даного принципу закріплений ст. 11 КАС України.

Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі визнається ще й протилежністю принципу диспозитивності, оскільки певним чином «звужує» можливість сторін вільно розпоряджатись наданими правами щодо предмету спору. Наприклад, у разі відмови позивача від адміністративного позову, визнання відповідачем адміністративного позову або досягнення сторонами примирення суд зобов'язаний перевірити, чи не суперечитиме це закону, чи не порушуватимуться чий-небудь права, свободи, інтереси.

Гласність адміністративного процесу полягає у тому, що особи, які беруть участь у справі, інші особи, які не брали участі у справі, мають вільний доступ до інформації щодо змісту та результатів розгляду адміністративної справи. Обмежувати такий доступ забороняється законом, якщо інформація щодо адміністративної справи не є конфіденційною або не містить державної чи іншої таємниці. Гласність адміністративного процесу забезпечується також прилюдним проголошенням судового рішення у справі.

Відкритість адміністративного процесу – це можливість проведення розгляду справ в адміністративних судах за участю сторонніх осіб, із використанням портативних аудіо технічних засобів. Згідно із цим принципом допускається транслявання судового засідання по радіо або телебаченню.

Забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду як принцип адміністративного процесу покликаний гарантувати учасникам адміністративного процесу захист, здійснення та відновлення їхніх законних прав, свобод та інтересів. Крім того, даний принцип є гарантією забезпечення законності розгляду адміністративної справи, постановлення обґрунтованого, законного та вичерпного рішення щодо публічно-правового спору.

Обов'язковість судових рішень свідчить про імперативний характер рішень адміністративних судів. Тобто усі висновки суду по адміністративній справі, викладені чи то в ухвалі, чи то в постанові, мають бути беззаперечно виконані особами, яким це рішення суду адресоване.

Таким чином, імперативність судових рішень в адміністративних справах: забезпечує результативність та дієвість адміністративного правосуддя; гарантує дотримання усіма учасниками суспільних відносин встановлених державою правил поведінки; гарантує реалізацію правових норм, забезпечує їх примусове виконання усіма без виключення суб'єктами публічних правовідносин.

Однак, незважаючи на цілу низку переваг правового регулювання принципів адміністративного судочинства деякі положення, які стосуються цього процесуально-правового інституту, потребують подальшого наукового обґрунтування. Зокрема, на наше переконання, закріплення в одній статті КАС України принципу змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі є дещо суперечливим. Така суперечливість

обумовлена самим змістом цих принципів, які обмежують дію один одного. Тому з метою усунення такої законодавчої особливості закріплення принципів адміністративного судочинства вважаємо, що КАС України доцільно доповнити окремою статтею, яка б містила у собі виключення щодо дії принципу диспозитивності.

Крім того, вважаємо за необхідне доповнити КАС України нормою, яка б зафіксувала поняття «принципи адміністративного судочинства». Таке доповнення підкреслило б значущість принципів, відобразило б загально визнане твердження, що їх повноцінна реалізація є гарантією права на справедливий суд, що закріплений в тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : монографія / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. – 2-ге вид., зі змінами та допов. – Х. : Право, 2012. – 136 с.

2. Битяк Ю. Адміністративне судочинство як форма забезпечення верховенства права і законності / Ю. Битяк // Право України. – 2011. – № 4. – С. 12–38.

3. Писаренко Н. Б. Конфлікти між учасниками адміністративно-правових відносин / Писаренко Н. Б. // Конфлікти в суспільствах, що трансформуються : зб. наук. статей (за матеріалами XI Харківських політологічних читань). – Х. : Право, 2001. – С. 166.

4. Кодекс адміністративного судочинства України // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 32. – Ст. 191.

Писаренко Н.

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Право на справедливий суд гарантовано статтею 6 *Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року* (далі – Конвенція). Перше речення пункту першого цієї статті звучить так: «Кожен має право на справедливий судовий розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1]. Отже, саме у цьому реченні визначено сферу застосування статті 6: вона поширюється на розгляд справ, які торкаються «прав та обов'язків цивільного характеру» та «кримінального обвинувачення», і не підлягає використуванню у провадженнях, не пов'язаних із розв'язанням інших конфліктів.

Однак останнє твердження не виглядає беззаперечним. Хоча б з тієї причини, що сам *Європейський суд з прав людини* (далі – ЄСПЛ) безкінечно